

Landskrona stad

Handbok i att hantera hedersrelaterat våld

Inledning

Hedersrelaterat våld och förtryck drabbar många människor i vårt samhälle. Tusentals individer lever i ofrihet och rädsla för att utsättas för hot, tvång eller våld av föräldrar, syskon eller andra anhöriga.

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket har flera beröringspunkter med mäns våld mot kvinnor. I enlighet med Kvinnokonventionen från 1979 kan våld och förtryck som skadar kvinnor aldrig accepteras med hänvisning till religion, seder och traditioner. Hedersrelaterat våld och förtryck, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhets i fokus och familjens rykte och anseende ses som beroende av flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Kontrollen kan sträcka sig från begränsningar i vardagen som rör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa. Det är inte ovanligt att kontrollen utvecklas till hot om våld och våld, ibland även dödligt våld. Pojkar samt homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan också drabbas.

Varken de som utövar hedersrelaterat våld och förtryck eller de som drabbas utgör några enhetliga grupper. Ökade kunskap är avgörande för alla insatser som görs för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.

I Landskrona stad finns ett nätverk som arbetar med frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Representanter från skola, socialtjänst och sjukvård är några av de aktörer som medverkar i nätverket. Nätverkets uppdrag är främst att ge stöd och råd till kolleger som träffar på problematiken, men också att sprida kunskap och öka samverkansformerna för att nå de utsatta.

Syfte med handboken

Syftet med handboken är att skapa en gemensam grundsyn kring dessa frågor hos samtliga aktörer i nätverket.

Ytterligare ett syfte är att ge de personer som kan komma i kontakt med hedersrelaterat våld och förtryck kunskap. Genom kunskap kan de se tidiga varningstecken där hedersrelaterat våld misstänks. Syftet med handboken är också att de ska känna sig trygga i att ta hjälp av rätt myndighet/organisation både i rådgörande situationer men också vid anmälningar. Med större kunskap om hedersrelaterat våld och våldets olika uttryck kan samtliga aktörer på ett bättre sätt identifiera, hantera och se till individens behov i dessa ärenden.

Vår definition av målgruppen

Vi riktar vårt arbete mot individer som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck, hot om våld eller inskränka fri- och rättigheter för att de på något sätt kan anses ha vanhedrat familjen eller släkten.

Referensramar

Grunden för vårt arbete hämtas från FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, barnkonventionen, kvinnokonventionen och svensk lagstiftning.

Deklaration och konventioner

Deklarationen om mänskliga rättigheter fastslår att alla är födda fri med lika värde och har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet (artikel 1 och 3). Dessutom är alla lika inför lagen, och äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fullständiga samtycke (artikel 7 och 16).

Barnkonventionen fastslår att barn har rätt till skydd mot alla former av fysisk och psykisk våld (artikel 19). Barn har också rätt till utbildning som ska syfta till att förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans och jämställdhet mellan könen (artikel 28 och 29). Barn har dessutom rätt till vila, fritid och lek (artikel 31).

I kvinnokonventionen konstateras det att diskriminering av kvinnor definieras som varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av kön som har till följd eller syfte att begränsa eller omintetgöra erkännandet, åtnjutandet eller utövandet av kvinnors mänskliga rättigheter och grundläggande friheter (artikel 1). Kvinnor och män ska ha lika rätt att ingå äktenskap av egen fri vilja och lika rättigheter och skyldigheter under äktenskapet (artikel 16). Konventionen fastslår också att kvinnor och män ska vara lika inför lagen och ska behandlas lika inför domstol. Kvinnor och män ska ha lika rätt att ingå avtal, att förvalta egendom och att resa (artikel 15). Enligt konventionen ska kvinnor ha rätt till ekonomiskt oberoende i livet. Detta gäller särskilt rätten till familjeförmåner, banklån och andra former av kredit liksom rätten att delta i fritidsverksamhet, idrott och i kulturlivet i alla dess former (artikel 13).

Svenska lagar

Föräldrabalken slår fast att barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart. Föräldrabalken säger också att barn inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Av äktenskapsbalken framgår att den som är under 18 år inte får ingå äktenskap.

Stärkt skydd mot tvångs- och barnäktenskap

Från och med 1 juli 2014 är tvångsgifte och barnäktenskap brottsligt. Möjligheten för omyndiga att få tillstånd att ingå äktenskap tas i princip bort. Brottet äktenskapstvång innebär att det blir straffbart att få någon att gifta sig genom att utnyttja personens utsatthet. Lagändringen betyder i praktiken att även press från föräldrar eller släktingar kommer att omfattas av strafflagstiftningen. Äktenskapstvång kan ge ett fängelsestraff på högst fyra år. Även förberedande gärningar har kriminaliserats. Det sker dels genom att försök och förberedelse till äktenskapstvång blir straffbart, dels genom att brottet *vilseledande till tvångsäktenskapsresa* införs. Utländska barnäktenskap, tvångsäktenskap och s.k. fullmaktsäktenskap kan bara erkännas då det finns synnerliga skäl, d.v.s. väldigt starka och tydliga skäl. Fullmaktsäktenskap är äktenskap som ingåtts utan att båda parterna är samtidigt närvarande. Fullmaktsäktenskap erkändes förr utan begränsning medan tvångsäktenskap och barnäktenskap kunde erkännas om det fanns särskilda skäl. (Prop. 2013/14:208)

Lagar som påverkas av lagförändringen:

Lag (2014:381) och (2014:382) om ändring i brottsbalken

Lag (2014:376) om ändring i äktenskapsbalken

Lag (2014:377) om ändring i föräldrabalken

Lag (2014:378) om ändring i ärvdabalken

Lag (2014:379) om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Lag (2014:380) om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund

Lag (2014:412) om ändring i lagen (1976:661) om immunitet och privilegier i vissa fall

Definition

Lasse Johansson har beskrivit hederskulturens mekanismer med följande ord ”ett mansdominerat system och tankesätt som är grundcentrerat och upptaget med tankar om heder och skam, oskuld och kyskheter”.¹

Forskare brukar prata om tre sorters heder. Den ena kommer från det turkiska ordet **Namus** som skulle kunna översättas till ”anständig sort”. Namus förknippas med mannens heder. Det beskrivs som kapital av kvinnans anseende som representerar mannens heder. Den kan endast minska i värde. Den beskrivs som tingliknande heder och antingen har man den eller så har man den inte. Har man förlorat den går den inte att återställa. Den går att rentvå och återupprätta genom på förhand givna spelregler, exempelvis hedersmord. Den andra formen av heder benämns utifrån det arabiska ordet **Sharaf** som är dynamiskt och som kan stiga eller sjunka genom olika handlingar, exempelvis att man är gästfri och på andra sätt hedervärd som familj, släkt m.m. Även Sharaf är mannens heder. Den tredje sortens heder kallas för **IDR**. IDR är kvinnans heder. Dess värde kan endast minska och beskriver kvinnornas anseende. Wikan och Ouis² redogör för hedersbegreppet som respekt- och statusgivande för människor. Detta är kopplat till den egna känslan och uppfattningen av välbefinnande och självaktning men också hur andra människor ser och värderar individen. Hedersbegreppet innefattar mycket mer än bara status och vördnad. Wikan skriver att ”heder är dessutom ett könat begrepp” och fortsätter ”män har heder, kvinnor har skam”. Detta medför att mannen framställs som normen medan kvinnan är avvikande. Innebörden av detta är att kvinnor och män genom sin interaktion tillsammans skapar och upprätthåller hederskulturen. Schlytter³ och Linell skildrar innebörden ”det är män som har heder och inte kvinnor, däremot är mäns heder beroende av kvinnors beteenden”.⁴ Det är detta beteendet som kopplas till interaktionen. Det är i betraktarens ögon som kvinnan kan framstå som en ärbär kvinna, och i och med att hon är det får hennes manliga släktingar social status och respekt av sin omgivning. Den sociala kontrollen i dessa gruppcentrerade samhällen utövas av samtliga medlemmar på samtliga medlemmar, och på kvinnor i synnerhet. Detta innebär att det ständigt finns en social kontroll från nätverket så att alla individer lever i enlighet med kollektivets normer. Det innebär också att kvinnor är extra utsatta eftersom det är kvinnorna som är bärare av den tingliknande hedern, Namus, och deras kyskheter avgör om mannen har hedern i behåll eller inte.

Även om många olika grupper kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtyck är kvinnor och flickor särskilt utsatta. Kvinnors och flickors sexualitet är det som ska bevakas. Den kvinnliga sexualiteten är grundstenen i samhällsstrukturer där hederskultur är norm. Detta innebär att kvinnors ärbärdhet, dygd och kyskheter är absolut nödvändig för kollektivets överlevnad. Den kvinnliga sexualiteten anses också vara skamlig. Kvinnan kan därmed genom sina handlingar dra skam över hela kollektivet, vilket innebär att hennes sexualitet behöver kontrolleras och tyglas för att upprätthålla mannens heder.. Rexvidskriver att ”skam fungerar som någon slags koordinator för hedersgruppens sammanhållning”,⁵ med andra ord blir detta ett riktmärke på hur kollektivets medlemmar ska samordna sig i sin vardag med beteende och handlingar. Rexvid fortsätter med ”att ha skam i kroppen eller att skämmas tyder snarare på hedersamhet än vanära”. I och med att kvinnan starkt förknippas med skam och att hon kan dra skam över kollektivet innebär detta att när ”skammen lämnar kvinnokroppen av någon anledning förlorar också hennes manliga släktingar sin heder och ärbärdhet”. Sådant beteende måste straffas eftersom mannens heder hotas.

¹ Länsstyrelsen Västergötland insatser för flickor utsatta för hedersrelaterat tvång, hot och våld genom Landskrona stad handlingsplan 2008:6

² Wikan Unni (2004) En fråga om heder. Ordfront förlag, Ouis Pernilla (2009) *Honourable Traditions? Honor Violence, Early Marriage and Sexual Abuse of Teenage Girls in Lebanon, the Occupied Palestinian Territories and Yemen*, International Journal of Children's Rights 17 Paraplyprojektet (2005) Slakten är värst

³ Astrid Schlytter är fil.dr., docent i rättsociologi och bedriver i dagsläget forskning om samhällets insatser för unga kvinnor med invandrarbakgrund som vill leva efter andra former än familjens/släktens.

⁴ Schlytter och Linell 2008:2 sid. 23

⁵ Rexvid Devin (2007) *Dominerad av Dominans – en kvalitativ studie om hur pojkar/unga män med rötter i den muslimska världen förhåller sig till etniska svenska män och vad detta förhållningssätt innebär för deras egna föreställningar om maskulinitet och heder*, Stockholms Universitet

Det är viktigt att poängtera att hederskultur inte är ett universellt problem som finns i alla kulturer utan snarare något som kan tillskrivas några specifika regioner i världen. Ouis skriver "the honour ideology is definitely a fundamental cultural trait determining gender roles in several countries in the Mediterranean region as well as in parts of the Middle East and Asia"⁶. Eftersom problematiken inte är universell bör det sättas i den kontext där den hör hemma för att man ska kunna förstå vad det egentligen handlar om.

Hederskulturen karakteriseras också av följande:

- Män tillhör den offentliga sfären
- Kvinnor tillhör den interna familjesfären
- Regelbrott ska lösas inom familjen eller släkten
- Regelbrott måste rättas till inför andra utanför familjen
- Bestraffningar är sanktionerade, legitima och utfärdas av familjen
- Heder, skam, oskuld och kyskhet är bedömningar som görs av männen och kollektivet
- Kollektivets intressen går före individens
- Den enskildes uppfattning och personliga integritet har ingen betydelse

Definition av hedersrelaterat våld och förtryck i punkt form

- Våldet ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa individers olydnad, bevara familjens heder, och värna om släktens överlevnad
- Våldet ses och uttalas av kollektivet
- Hederstänkande har en central roll
- Våldet är ofta planerat
- Våldet är kollektivt sanktionerat och beslutat samt i vissa fall även kollektivt utövat
- Förövare beskyddas av merparten av släkten/kollektivet
- Våldet drabbar oftast kvinnliga medlemmar från det att de är i cirka 12-13 års ålder och uppåt
- Våldet kan även drabba pojkar och män som stödjer, skyddar eller är tillsammans med en kvinna/flicka som bryter mot släkten/kollektivets normer
- Våldet kan även drabba homo- bi- och transsexuella personer på grund av deras sexuella läggning

Våldet är framför allt:

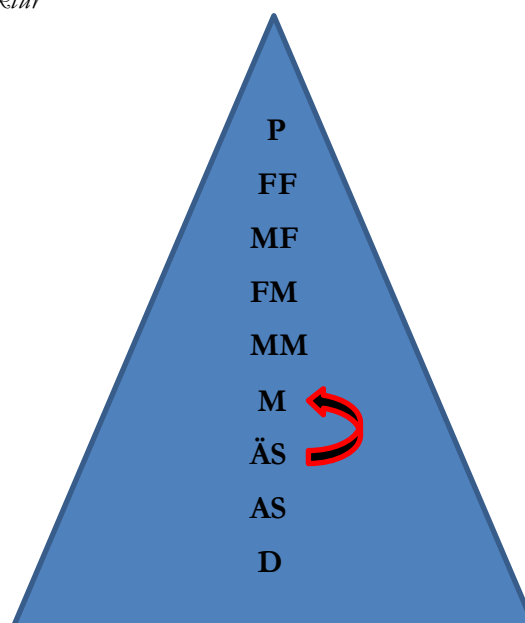
- Fysiskt (våld, misshandel från örffilar till ytterst mord)
- Psykiskt (hot, förföljelse, förtryck, kontroll, kränkningar, nedvärderingar, skuld- och skambeläggning)
- Sexuellt (övergrepp och våldtäkt)
- Socialt (isolering, bevakning, utsatthet, ekonomisk nöd, förbud mot att delta i olika samhällsaktiviteter och med kamrater, tvång till viss klädsel)

⁶ Ouis Pernilla (2009) *Honourable Traditions? Honor Violence, Early Marriage and Sexual Abuse of Teenage Girls in Lebanon, the Occupied Palestinian Territories and Yemen*, International Journal of Children's Rights 17 Paraplyprojektet (2005) Släkten är värst

Den patriarkala ordningen

I en patriarkal familjestruktur med stark hederskultur finns familjens överhuvud, männen, högst upp i familjen och underst i ledet finns döttrarna. Den som befinner sig högst upp i pyramiden är den som bestämmer. Makten minskar successivt i och med att man rör sig ner i pyramiden. Det är alltid männen i dessa familjestrukturer som har tolkningsföreträde och är oftast de som beslutar i olika frågor och familjära angelägenheter. Ibland kan äldsta sonen gå om mamman i ledet i fråga om familjeangelägenheter. Familjen är en del av ett kollektiv, ofta en släkt, en klan eller en hel etnisk grupp. Det är detta kollektiv som bestämmer över medlemmarna som ingår i kollektivet. Kollektivet kan bestå av allt från några få individer till flera hundra medlemmar. Det är viktigt att poängtera är att även om pappan har störst makt i den egna familjen är det inte per automatik han som bestämmer över kollektivet. Det kan vara någon annan manlig släkting som har det sista ordet. Denna person behöver inte befinna sig rent fysiskt på samma plats som familjen för att bestämma över vad som ska hända om någon medlem bryter mot kollektivets spelregler.

Illustration av patriarkal familjestruktur

P:Pappa, FF: farfar, MF: morfar, FM: farmor, MM: mormor, M: mamma, ÄS: äldsta sonen, AS: andra söner, D: döttrar⁷

Patriarkala familjer lever under väldigt strukturerade förhållanden. Familjer brukar ha strategier för hur de ska rätta sig efter hedersnormerna i sin vardag. Till exempel genom att sonen övervakar sina systrar för att de ska förbli ärbara så att familjen kan skryta om hur respektabel och hederlig den är. Strategier gäller främst hur fäderna ska kunna bevara sin heder och hur man ska undvika att flickorna drar skam över kollektivet. Den patriarkala modellen kan kännas igen genom att män har auktoritet, status och respekt. Mycket handlar om ålder och kön. Unga ska lyssna på, respektera och underordna sig de äldre och kvinnor ska underordna sig män. Mödrarna är ansvariga för barnuppfostran och därmed även för barnens beteende och handlingar.

⁷ 21Kvinnoforum 2006:10 Red. Nader Ahmadi

Det är kollektivet som föreskriver vilka normer och värderingar som gäller inom kollektivet. Kurkiala⁸ beskriver det som att normerna ”tjänar till att framställa en viss ordning som en gång för alla given och därmed som oifrågasättbar”. Även om normerna och värderingarna inte är ristade i sten så ristas de i kollektivets medvetna. Medlemmarna är väl medvetna om vilka regler som ska följas och vad som händer om man bryter mot de outtalade/uttalade reglerna.

Pojkarna/de unga männen

Pojkarna lever i mycket större utsträckning än flickorna ett dubbelliv eller i ett ingenmansland. De är pressade av föräldrarnas krav och förväntningar att kontrollera sina systrar, kusiner m.m. men de är samtidigt pressade av samhället att leva efter jämställdhetskoden där män och kvinnor har lika värde, lika rätt till frihet och lika ansvar inför lagen. Deras kulturella identitet klyvs itu. Å ena sidan har de rätt till båda kulturerna och ska kunna känna stolthet över sina kulturella identiteter, å andra sidan ska de lära sig bejaka det omgivningen vill av dem. Fråga är har de egentligen rätt till både och eller lever de ett dubbelliv där de spelar efter givna spelregler? Vidare kan man fråga sig om de är offer eller gärningsmän utifrån de givna spelreglerna? Dessa ungdomar får ständigt dubbla budskap från sin närmiljö och samhället i stort. Å ena sidan ska de värna om familjens bästa, å andra sidan ska de värna om sin identitet och rätt som individ till fri val, fria drömmar och en fri framtid.

Romer

När man pratar om hederrelaterad problematik är det vanligt förekommande att man glömmer bort romer. Romer är marginaliserade generellt i det svenska samhället. Denna folkgrupp riskerar att falla mellan stolarna och lyfts aldrig i sammanhang när man pratar om hedersrelaterat våld och förtryck. Romer lever i största grad i en hederskultur. Individer från den romska folkgruppen begränsas kraftigt i sitt handlingsutrymme.

Arrangerade äktenskap och tvångsgifte

Det är vanligt i familjer med starkt hederstänk att föräldrarna utser blivande partner och att giftermålet görs upp mellan föräldrarna i respektive familjer. Detta sker i allmänhet redan under tonårstiden och ibland tidigare.

Arrangerade äktenskap

Arrangerade äktenskap är mer ett sätt att ingå äktenskap. Detta påverka och begränsar individerna, i synnerhet kvinnorna. Handlingsutrymmet begränsas tidigt i samband med trolovning.

Tvångsgifte

Enligt svensk lag ska man vara myndig för att ingå äktenskap. 18-årsgräns gäller idag för utländska likväl som svenska medborgare i Sverige.

Även om man är myndig enligt svensk lag kan individer i kollektivet pressas till äktenskap mot sin vilja. Dessa individer behöver stöd från samhället.

⁸ Kurkiala Mikael (2005) I varje trumslag jordens puls – om vår tids rädsla för skillnader. Ordfront förlag

Landskrona stads grund- och gymnasieskolor

I skolan arbetar många olika personalkategorier som alla på något sätt möter eleverna i verksamheten. Det är viktigt att all personal i skolan har kännedom om de svårigheter som elever som lever i familjer med starkt patriarkala värderingar har.

Redan från skolstarten möter skolpersonal speciella önskemål som har sin grund i patriarkala värderingar. Det kan handla om att föräldrar ifrågasätter att pojkar och flickor har idrottslektion tillsammans och att barnen duschar efter lektionen. Vidare får vissa barn inte sova över utanför hemmet t.ex. vid läger. Detta gäller både pojkar och flickor. Skolan har erfarenhet av att det gäller särskilda normer för dessa elever. Det är regler som gäller utanför skoltid och det som märks i skolan är att eleverna lever med stark kontroll från föräldrarna och ibland äldre syskon. Tiden de har på sig att ta sig från skolan och hem kan vara kontrollerad. Det händer att dessa elever ibland vänder sig till skolan och vill ha extra lektionstid, för att utvidga sin egen tid. Flickorna kan vittna om att de har många uppgifter i hemmet och att de därför har svårt att hinna med skolarbetet. Deras frihet att välja kompisar och sociala aktiviteter är också begränsad.

Skolornas arbete för att informera och påverka familjer med starkt patriarkala värderingar

I samband med skolstarten skall alla föräldrar ha utförlig information om vilka ämnen som omfattas av läroplanen och hur undervisningen bedrivs. Alla elever skall medverka på idrottslektioner. Duschning skall alltid ske efter lektion och de som så önskar får duscha med underkläder på, under förutsättning att ombyte finns.

När det gäller övernattningar, talar skolans personal med respektive förälder som är tveksam till att barnet/ungdomen övernattar utanför hemmet. Man berättar att flickor sover med flickor och pojkar med pojkar. Föräldrarna får veta att medföljande vuxna är både kvinnor och män. Man kan också erbjuda föräldrarna att följa med.

Alla elever får kontinuerligt arbeta med skolans värdegrund och får undervisning i mänskliga rättigheter och om barnkonventionen. I samband med denna undervisning informeras också om att eleverna kan vända sig till den person inom skolan de känner mest förtroende för, om de känner sig utsatta för hot eller kränkningar. Den person som får ta emot ett sådant förtroende vänder sig sedan till någon inom elevhälsoteamet, företrädesvis kuratorn eller skolsköterskan, för konsultation och handledning. Hur skolan arbetar vidare med eleven beror på elevens berättelse och på elevens ålder.

På gymnasiet är eleverna i övre tonåren och ibland också myndiga, därför är föräldrakontakter här inte så vanliga.

I mötet med en elev som lever i en patriarkal familj är det viktigt att lyssna på elevens berättelse om hur hon/han har det och att vara tydlig i bekräftelsen att våld och hot inte är ok. Det är viktigt att lyssna in hur eleven beskriver att hon/han upplever sin situation. De valmöjligheter som eleven har att få hjälp att förändra sin situation t.ex. socialförvaltning, skyddat boende bör det tydligt informeras om. Det är viktigt att informera eleven om vilka rättigheter han/hon har enligt svensk lag. Vi måste hela tiden göra en bedömning av elevens situation och har här ett stort stöd av den konsultativa kontakten med mottagningssofionomen på Individ och familjförvaltningen.

När en elev i skolan berättar om någon form av kränkning eller övergrepp från förälder/bröder kan det leda till olika former av åtgärder:

- a) Konsultation med mottagningssofionomen på Individ- och familjförvaltningen för ställningstagande till den vidare handläggningen. Konsultationen kan ske anonymt.
- b) Eleven har fortsatt samtals-, stödkontakt med någon inom skolan.

- c) Som b) samt att kontakt förmedlas med Ungdomsmottagningen. BUP eller Vuxenpsykiatri för ytterligare stöd.

Om det är aktuellt med en anmälan till Individ-och familjeförvaltningen informeras inte föräldrarna utan en föregående konsultation med mottagningssoconomen. Här görs också en överenskommelse om när skolan kan informera och vilken information de skall ge

Riskbedömning

Personalen inom hedersnätverket är utbildade i olika riskbedömningsinstrument (PATRIARK och Nour) som de delvis använder sig av för bedömning under utredningstiden. Dessa instrument inspirerar och ger förslag på infallsvinklar vid samtal med individer man möter i tjänsten som lever i en stark hederskultur. Vissa av områdena är viktiga att beröra i samband med personliga möten med individen. Utifrån de svar man får kan man göra bedömningen om risken är överhängande eller mindre för att individen ska komma att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck.

- Allvarliga hot
 - Individen utsatt för allvarliga hot, uttalade eller förtäckta, som uppfattas som trovärdiga
- Våld
 - Familjen/slakten har använt eller försökt använda våld mot individen
- Hedersrelaterat våld och förtryck
 - Familjen/slakten har uttryckt att våldet har med familjens/släktens heder att göra
- Tidigare våldsrelaterad kriminalitet
 - Någon eller några i familjen/slakten har gjort sig skyldiga till våldskriminalitet så som; mord, misshandel, vapenbrott, hot, sexualbrott
- Upptrappning
 - Familjens/släktens beteende har trappats upp i frekvens eller svårighetsgrad
- Ståndpunkt
 - Attityder som stödjer eller ursäktar hedersrelaterat våld och förtryck – skyller på offret
 - Bagatelliserar och förnekar mycket eller allt av det hedersrelaterade våldet och förtrycket
- Skam
 - Hög grad av upplevd skam – skammen är central i familjen/slakten. Upplevelsen att familjen/slakten är skamlig på grund av individens beteende
 - Symbolvärdet av den upplevda skammen/kränkningen är hög
- Problemfylld tillvaro
 - Familjens/släktens livsituation karakteriseras av svårigheter och problem
 - Det finns kärleksproblem inom familjen/slakten
 - Familjen/slakten har problem på arbetsmarkanden/ekonomiska problem
 - Familjen/slakten har juridiska problem
 - Det finns fysisk sjukdom/funktionsnedsättning inom familjen/slakten
 - Det finns psykisk sjukdom/funktionsnedsättning inom familjen/slakten
 - Det finns missbruksproblematik inom familjen/slakten
 - Det finns tvingande äktenskapsöverenskommelse inom familjen/slakten
- Ursprung
 - Familjen/slakten kommer från ett område där hedersrelaterat våld och förtryck är vanligt förekommande
 - Subkulturella värderingar stödjer hedersrelaterat våld och förtryck

- Familjen/släkten kommer från ett område där arrangerade äktenskap eller tvångsäktenskap är vanligt förekommande
- Familjen/släkten kommer från ett område där könstympling förekommer
- Bristfällig integration
 - Familjen/släkten är inte integrerade i det svenska samhället
 - Familjen/släkten bor i segregerade områden
 - Familjen/släkten har bristfälliga språkkunskaper i svenska

Områden som är viktiga att förhålla sig till

Många av dessa individer har inkonsekvent beteende och attityd. Det är vanligt förekommande att individen förnekar eller minimerar och tar tillbaka sina utsagor. Individen är rädd för konsekvenser och vågar många gånger inte fullfölja planeringen. Individen är dessutom psykiskt instabil och det är inte ovanligt att individen är orolig, ångestladdad, deprimerad, har självmordstankar och uppvisar självskadebeteende. Individen är dessutom orolig för andra närstående. Individen kan även ha missbruksproblematik.

Ditt ansvar Det är av största vikt att ovanstående endast betraktas som ett hjälpmedel och ingenting annat. Ju fler riskfaktorer som föreligger, desto större är risken att individen kommer att utsättas för våld och som en följd av detta större behov av skydd. Det är viktigt att tänka på att den främsta informationskälla är individen själv. Det är viktigt att du i din yrkesroll lämnar över all information du sitter på till rätt instans.

Konsultation med socialtjänsten

I hedersärenden föredrar socialtjänsten en konsultation per telefon eller personlig kontakt istället för anmälan.

Krismottagning för personer utsatta för våld i nära relationer

Krismottagning för personer som är utsatta för våld i nära relation erbjuder rådgivning, stödsamtal, praktisk hjälp och insatser vid behov. Telefonrådgivning nås via kommunens växel 0418-47 00 00.

Samarbetspartners

Hedersnätverket samarbetar med olika aktörer när ett ärende är aktuellt. Hedersnätverket kan begära ytterligare information från annan myndighet eller annan aktör, bland annat polis, primärvården, BVC, MVC, Komvux/SFI-utbildning m.fl.

Skyddade personuppgifter

Skyddade personuppgifter är ett samlingsnamn som Skatteverket använder för att de olika skyddsåtgärderna; sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter.

1. Sekretessmarkering

Ansökan görs av den enskilde individen

I vissa fall kan individen få sina personuppgifter skyddade genom att en markering för särskild sekretessprövning (sekretessmarkering) förs in i folkbokföringssystemet (jfr 22 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen). Då måste varje myndighet noga pröva individens enskilda fall innan de lämnar ut individens uppgifter om någon begär det. Det är alltså ingen absolut sekretess.

Någon form av intyg från polis, socialtjänst eller annan utredning som styrker återopade förhållanden bör finnas som underlag för bedömningen som Skatteverket gör.

Omprövning av sekretessmarkering sker varje år. Den skyddade personen ska på nytt redogöra för de aktuella förhållandena, därefter provas det om skyddet ska vara kvar.

2. Kvarskrivning

Om det finns särskilda skäl kan en person enligt 16 § Folkbokföringslagen även få bli "kvarskriven" på den gamla orten när han/hon flyttar. Som adress i registret anges i sådana fall adressen till skattekontoret på den gamla orten. Den faktiska adressen förvaras manuellt på Skatteverket. Skatteverket vidarebefordrar posten manuellt.

Man kan vara folkbokförd på den gamla folkbokföringsorten i högst tre år.

Krav för att en person ska få bli kvarskriven är att han/hon av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelse eller allvarliga trakasserier på annat sätt.

Fördelen är då att den nya adressen aldrig registreras i folkbokföringen och därmed inte heller sprids till andra myndigheter.

3. Fingerade personuppgifter

Om individen är utsatt för särskilt allvarlig brottslighet och hotas till liv, hälsa eller frihet kan den få fingerade personuppgifter eller så kallad ny identitet. Det innebär att individen får nya identitetsuppgifter, till exempel ett nytt namn och nytt personnummer. Individen måste själv ansöka om fingerade personuppgifter hos Rikskriminalpolisen.

Det är viktigt att den enskilde individen sätter sig in i vad man själv måste göra eller kan få hjälp med att göra för att skyddet ska vara verkningsfullt i verkligheten.

Hedersnätverket tipsar

Litteratur

Nadeem Aslam - Kartor för vilsna älskande

Unni Wikan - En fråga om heder

Lena-Katarina Svanberg - Hedersmordet på Pela

Ayaan Hirsi Ali - En fri röst

Nomad, en personlig resa genom civilisationen

Marjaneh Bakhtiari - Kalla det vad fan du vill

Shirin Ebadi - Mitt Iran

Ulf Broberg & Leif Ericsson - Du ska dö

Tina Thunander - Resa i sharialand

Zainab Salbi - I skuggan av Saddam

Emre Gungor & Nima Dervish - Varför mördar man sin dotter

Arkan Asaad - Stjärnlösa nätter

Fadela Amara - Varken hora eller kuvad

Latifa - Mitt förbjudna ansikte

Norma Khouri - Förlorad heder

Dilsa Demirbag - Sten Stamtavlor

Waris Dirie - En blomma i Afrikas öken

Terese Christiansson - Talas hus

Melissa Delir - Vilsen längtan hem

Hannah Shah - Imamens dotter

Mitra H - Lager Gud vill att du ska dö

Frida Darj och Hedvig Nathorst-Böös HBT & Heder – en intervju studie om ung HBT – personer som lever i familjer med hedersnormer

Pia Höjeberg - Aylas saga

Fredrik Loberg - Älskade Abbas

Åsne Seierstad - Bokhandlaren i Kabul

Ophelia Benson, Jeremy Stangroom - Hatar Gud kvinnor

Ayaan Hirsi Ali, The caged virgin

Bali, Rai (O)planerat bröllop

Brooks Geraldine - Allahs döttrar

Fattah Randa Abdel - Ser mitt huvud tjockt ut i den här?

FN:s konventioner om Mänskliga rättigheter

Fristorp Lotta, Ababi Farnaz - Överlevnadshandbok för flickor, om frihet och heder

Froman Ingmarie - Islam, brudar och paljetter

Guène Faiza - Kiffe kiffe i morgon

Holst Hanne-Vibeke - Kungamordet

Hossein Khaled - Flyga drake

Hossein Khaled - Tusen strålande solar

Möller Cannie - Skulden

Tv /radio

The stoning of Soraya M

Fighter

BRIS, Jag förstår inte varför min familj...

Haggis Paul - Crash

Les filles en marche

Loach Ken - En öm kyss

Lyssna på oss

Nair Mira - Monsunbröllop

Nair Mira, Fire

Nilsson Ander - När mörkret faller

Sandgren Åke - Den man älskar

Satrapa Marjane, Paronnaud Vincent - Persepolis

Wand die Gegen - Mot väggen

Carter Thomas - Save the last dance

Daldry Stephen - Billy Elliott

Gurinder Chadha - Skruva den som Beckham

Luhrmann Baz - Romeo and Juliet

Peirce Kimberly - Boys Don't Cry

Prince-Bythewood Gina - Love and Basketball

Reed Peyton - Bring it on

http://urplay.se/Produkter?search_ao=hedersrelaterat+v%C3%A5ld (Utbildningsradions serie om hedersvåld)

<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/90755?programid=2519> (mordet på Fadime)

<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/53054?programid=2519> (mordet på Pela)

<http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=86&grupp=2943> (mordet på Abbas)

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1253&artikel=2463086> (Tendens serie om hedersvåld)

Andra länkar

www.lansstyrelsen.se/ostergotland/Sv/nyheter/2013/Pages/nationell-skolkampanj-ska-informera-om-hedersvald.aspx

www.manskligarattigheter.se

www.hbtheder.se

www.flicka.se

www.ungdomsstyrelsen.se

www.bris.se

www.bra.se/#&panel1-1

www.brottsoffermyndigheten.se

www.fn.se

www.nck.uu.se

www.regeringen.se

www.raddabarnen.se

www.skolverket.se

www.pelafadime.se

www.fryshuset.se

www.lokk.dk

www.hedersförtryck.se

www.heder.nu

www.rfsl.se

www.rfsu.se

www.seif.no

www.elektra.nu

www.socialtoolbox.se

www.terrafem.se

www.paraplyprojektet.se

www.unitedsisters.se

www.rb.se

www.bris.se

www.mrdelegationen.se

www.hogberg.org

www.m.lst.se

www.ungdomsstyrelsen.se

www.sweref.org (ett dokument på flera språk om rättigheter i asylprocessen)

www.kvinnojouren.se/vagen-ut-fran-familjevald (pdf-dokument om familjerätt; finns även på arabiska genom denna länk)

Referenslitteratur

Ahmedi Idris (2004) Debatten om hedersmord – feminism eller rasism?

Ambjörnsson, Fanny, I en klass för sig: Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer

Bergström Mohammed Knut, Koranens budskap i svensk tolkning

Bigestans Aina, Sjögren Annic. Lyssna, interkulturella perspektiv på multietniska skolmiljöer

Björktomta Siv-Britt, (2005) *Unga kvinnor, frihet och heder – om socialt arbete och hedersvåld*,
Forskningsavdelningens arbetsrapportserie nr 37, Ersta Sköndal Högskola

Bremer Sevil, Bendler-Lindqvist Monica, Björn Wrangsjö (2006) Ungdomar och hedersrelaterat våld – om
transkulturellt behandlingsarbete. Rädsla Barnen.

Bremer, Brendler Wrangsjö, Ungdomar och hedersrelaterat våld

Byréus Katrin, Du har huvudrollen i ditt liv

Ekerwald Hedvig, Leva sitt liv med familjen i behåll

Eldén Åsa (2003) Heder på liv och död – våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder. Uppsala
universitet

Fadela Amara, Varken hora eller kuvad

Heimer Gun , Posse Barbro (2004). Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar. Lund : Studentlitteratur

Herlitz Gillis, Vad är svenskt

Hjärpe Jan, (2004) 99 frågor om Islam och något färre svar. Stockholm : Leopard förlag

Högdin Sara (2007) Utbildning på (o)lika villkor – om kön och etnisk bakgrund i grundskolan.

Ivarsson Petter (2007) Att samtala med barn och ungdomar. Gothia förlag

Khoury Norma, Förlorad heder

Kurkiala Mikael (2005) I varje trumslag jordens puls – om vår tids rädsla för skillnader. Ordfront förlag

Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (2008) O/lika – ett metodmaterial mot fördomar och
diskriminering

Lindell Björn, Hartikainen Veikko, Var går gränsen, värdegrunden i praktiken

Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny, Kallikoski Ann-Mari (2001) Slagen dam – mäns våld
mot kvinnor i jämställdhetens Sverige – en omfångsundersökning. Fritzes förlag.

Länsstyrelsen i Skåne (2004) Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning

Länsstyrelsen i Skåne (2007) Hedersrelaterat våld och förtryck – ett kunskapsunderlag för hälso- och
sjukvården

Länsstyrelsen i Stockholm (2006) Personalens möten med utsatta flickor – arbete mot hedersrelaterat våld

Länsstyrelsen i Uppsala län och Uppsala kommun, Generationskonflikter kring traditioner, seder och bruk. (2007).

Länsstyrelsen i Östergötland (2008) Om våld i hederns namn

Länsstyrelsen i Östergötland När man krockar – ett handlägningsstöd för socialtjänsten om hedersrelaterat våld

Länsstyrelsen, Västra Götaland (2003) insatser för flickor utsatta för hedersrelaterat tvång, hot och våld.

Länsstyrelsen Västergötland insatser för flickor utsatta för hedersrelaterat tvång, hot och våld genom Landskrona stad handlingsplan 2008:6

Länsstyrelserna, Hedersrelaterat våld och förtryck

Kvinnoforum 2006:10

Ouis Pernilla (2009) Honourable Traditions? Honor Violence, Early Marriage and Sexual Abuse of Teenage Girls in Lebanon, the Occupied Palestinian Territories and Yemen, International Journal of Children's Rights 17 Paraplyprojektet (2005) Slakten är värst

Rexvid Devin (2007) Dominerad av Dominans – en kvalitativ studie om hur pojkar/unga män med rötter i den muslimska världen förhåller sig till etniska svenska män och vad detta förhållningssätt innebär för deras egna föreställningar om maskulinitet och heder, Stockholms Universitet

Rädda barnen, Det handlar om olydnad, Rapport från seminarier

Schlytter Astrid (2004) Rätten att själv få välja. Studentlitteratur

Schlytter A och Linell H, Forskningsrapport 2008:2 Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext – en studie av omhändertagna flickor, FoU Nordväst i Stockholms Län

Socialstyrelsen (2006) Frihet och ansvar – en undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv

Socialstyrelsen, Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa. (2007)

SOU 2004:121 Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt. Fritzes förlag

Sveriges kvinnojourers riksförbund (2007) Våld i samkönade relationer

Ungdomsstyrelsen (2003) Genvägar till jämställdhet – metoder och strategier inom ungas fritid och föreningsliv

Ungdomsstyrelsen (2007) Fokus 07 – en analys av ungas hälsa och utsatthet. Fritzes förlag

UNICEF (2004) Vår förbannade rätt. Atlas förlag

Wikan Unni (2004) En fråga om heder. Ordfront förlag

Wrangsjö Björn, Winberg Salomonsson Majlis (2007) Tonårstid - utveckling, problem och psykoterapeutisk behandling. Natur och Kultur

BILAGA

Checklistor

Hedersnätverket har tagit fram olika checklistor som du kan använda dig av i ditt yrke. Börja med att titta på checklistan innan du agerar.

Checklista för förskola

Tecken på att flickan eller pojken bor i familjer med starkt patriarkala värderingar och i en hederskultur

- Föräldrarna vill inte att pojkar och flickor ska leka tillsammans.
- Barnens lekar och samtal.
- Skillnaden i uppfostran på pojkar och flickor.
- Barnens berättelse om hur det är hemma – pappa passar inte barnen och mamma städar och lagar mat.
- Vara uppmärksamma på vad barnen säger.
- Tydlig könsrollsuppdelning pojkar och flickor ska fostras efter bestämda könsroller. Flickor ska vara flickor och pojkar ska vara pojkar.
- Att vissa pojkar inte lyssnar på kvinnlig personal.
- Pappor tar inte personalen i hand om det inte är en man.
- Barnen får inte gå på toaletten när andra kan se.
- Barnen får inte visa sig nakna.
- Äldre syskon som ansvarar för och passar yngre.
- Papporna kan inte komma och hämta barnen på förskolan.
- Kvinnorna får inte ta några egna beslut gällande barnen utan måste fråga sina män.
- Föräldrarnas krav och önskemål för sina barn i framtiden.

Ser ni några av dessa tecken ta kontakt med förskolerektorn för vidare diskussion.

Checklista för grund- och gymnasieskola

Tecken på elever som lever i någon form av hederskultur där kulturen inskränker på deras fri- och rättigheter:

- Får inte vara ute på fritiden.
- Får inte klä sig på ett visst sätt.
- Får inte umgås med det motsatta könet.
- Får inte bli tillsammans med någon.
- Får inte delta på viss undervisning, klassresor, klassfester, idrottslektioner.
- Eleven är väldigt utåtagerande eller inåtvänd.
- Får ta stort ansvar för småsyskon – överdriven passning.
- Får ta stort ansvar för hemsysslorna.
- Passa tider, måste vara hemma på bestämd tid efter skoldagens slut.
- Sena ankomster och mycket skolk.
- Har inte rätt till sina egna pengar.
- Kompisar/kusiner/släktingar/syskon utsätts och utsätter andra för kontroll och könskodade bevakningar, mätningar och åsikter på skolan.
- Får inte studera vidare.
- Val av fortsatt utbildning kan vara problematisk.
- Får sina privata ägodelar konfiskerade (mobil, dator).

Ser du några av dessa tecken, kontakta skolkuratoren för vidare diskussion.

Ingen skriftlig anmälan till utredande socialtjänst, personlig kontakt tas!

Tänk på att inte kontakta föräldrarna!

Checklista för verksamheter som arbetar inom LSS och på särskolan (grundskola och gymnasium). Se lista för grund-och gymnasieskolan och lägg till nedanstående exempel

Tecken på barn/elever som lever i någon form av hederskultur där kulturen inskränker på deras fri- och rättigheter:

- Att barnet/eleven fostras till ett beroendeskap.
- Att barnet/eleven är väldigt utåtagerande eller inåtvänd.
- Barnet/eleven pratar om äktenskap, bröllopsklänning och den stora festen – vilseledande äktenskap.
- Barnet/eleven litar aningslöst på sin omgivning.
- Barnet/eleven har svårt att förstå konsekvenser av sina handlingar.
- Barnet/eleven har svårt att förstå abstrakt tänkande.
- Barnet/eleven har andra referensramar för vad som är icke-önskevård behandling (misshandel, sexuellt tvång).
- Föräldrarnas syn på funktionshinder är avgörande.
- Föräldrarna osynliggör barnet och döljer insyn i familjen och kontroll av barnets livsutrymme.
- Föräldrarna försummar barnets behov av meningsful fritid.
- Föräldrarna stödjer inte barnets sociala utveckling.
- Föräldrarna uppmuntrar inte skolarbetet.
- Föräldrarna bistår inte med praktisk hjälp.
- Föräldrarna är inte emotionellt närvarande och ger inte emotionellt stöd till sitt barn.

Ser du några av dessa tecken, kontakta skolkuratoren för vidare diskussion.

Ingen skriftlig anmälan till utredande socialtjänst, personlig kontakt tas!

Tänk på att inte kontakta föräldrarna!

Checklista för verksamheter som arbetar främjande och förebyggande med ungdomar

Tecken på ungdomar som lever i någon form av hederskultur där kulturen inskränker på deras fri- och rättigheter:

- Får inte vara ute på fritiden.
- Får inte ta del av de aktiviteter som erbjuds inklusive riktad verksamhet.
- Får inte klä sig på ett visst sätt.
- Får inte umgås med det motsatta könet.
- Får inte bli tillsammans med någon.
- Får inte delta på läger, övernattningar och arrangemang.
- Ungdomen är väldigt utåtagerande eller inåtvänd på våra arenor.
- Får ta stort ansvar för småsyskon – överdriven passning.
- Får ta stort ansvar för hemsysslorna.
- Dyker inte upp på avtalade tider.
- Har inte rätt till sina egna pengar.
- Kompisar/kusiner/släktingar/syskon utsätts och utsätter andra för kontroll och könskodade bevakningar, mätningar och åsikter på våra mötesplatser.
- Får inte studera vidare.
- Val av fortsatt utbildning kan vara problematisk.
- Får sina privata ägodelar konfiskerade (mobil, dator).
- Tredjehandsinformation om att det förekommer våld i hemmet.

Ser du några av dessa tecken, kontakta skolkuratoren för vidare diskussion.

Ingen skriftlig anmälan till utredande socialtjänst, personlig kontakt tas!

Tänk på att inte kontakta föräldrarna!

Checklista för övriga aktörer

Tecken på individer som lever i någon form av hederskultur där kulturen inskränker på deras fri- och rättigheter:

- Individen har starka begränsningar i rörelsefriheten.
- Individen utsätts för hård bevakning.
- Dyker inte upp på avtalade tider.
- Har inte rätt till sina egna pengar.
- Indragna förmåner/rättigheter inom familjen.
- Uteslutning ur gemenskapen.
- Kompisar/kusiner/släktingar/syskon utsätts och utsätter andra för kontroll och könskodade bevakningar, mätningar och åsikter i den offentliga sfären.
- Får inte studera vidare.
- Får inte jobba.
- Val av fortsatt utbildning kan vara problematisk.
- Får sina privata ägodelar konfiskerade (mobil, dator, pass och andra värdehandlingar)
- Vid besök där flera familjemedlemmar deltar **prata aldrig** om ovanstående.
- Hot om våld eller annan allvarlig påföljd
- Tredjehandsinformation om att det förekommer våld i hemmet.

Ser du några av dessa tecken, kontakta skolkuratoren för vidare diskussion.

Ingen skriftlig anmälan till utredande socialtjänst, personlig kontakt tas!

Tänk på att inte kontakta föräldrarna/partners!

Checklista för sjukvårdspersonal både på mottagningar, ambulans och sjukhus

Förutom att följa checklistan för övriga aktörer ska sjukvårdspersonal i mötet med ungdomar där heder kan förekomma tänka på hur man ställer frågor. Försöka vara ensam med individen för att kunna prata ostört. Vid akuta situationer då det inte går att undvika att anhöriga och det finns misstanke om t.ex. graviditet är det av yttersta vikt att ta reda om detta stämmer. Sjukvårdspersonal se till att detta undersöks på plats om möjligt annars i direkt anslutning efter den akuta situationen

Ser du några av dessa tecken, kontakta kuratorn för vidare diskussion.

Ingen skriftlig anmälan till utredande socialtjänst, personlig kontakt tas!

Tänk på att inte samtala med föräldrar, partners och andra släktingar!

Checklista för utredande socialtjänst

När kännedom om eller anmälan kommer in till socialtjänsten om oro kan socialtjänsten träffa individen tre till fyra gånger inom ramen för en förhandsbedömning. Samtalen ska på ske som rådgivande samtal, utan att ärende öppnas. **Kontakter med utomstående tas inte under den tiden.**

Blanda inte in föräldrarna/partners i detta skede!

Det är viktigt att göra en riskbedömning och en bedömning av skyddsbehovet.

- Finns det ett akut skyddsbehov?
- Hur desperat är individen?
- Vad vill hon/han ha för hjälp?

De första mötena med individen ska helst ske på en neutral plats där hon/han känner sig trygg. Skolan är oftast en sådan plats.

Det kan innebära en risk för individen om de syns på platser där de normalt inte ska vara på, eller tillsammans med personer som är okända för familjen.

Det är viktigt att så få människor som möjligt vet om att träffen äger rum. Viktigt är också att ge individen en ny tid, då det kan vara svårt att få tag i dem.

Det är viktigt att individen får information om vilken roll socialtjänsten har, samt information om sina rättigheter, vad lagstiftningen säger och vilken hjälp och vilka stödinsatser som finns.

Det är viktigt att utreda om det gäller hedersrelaterad problematik eller om det gäller våld i nära relation, tonårskonflikt eller frigörelse.

Det är viktigt med god och trygg planering, det får inte hastas ihop någon insats.

Bedömningen i det akuta skedet görs utifrån de begräsningar, bestraffningar och den bevakning/kontroll individen utsätts för.

Om individen är ungdom och behöver ges skydd innan föräldrarna informeras, krävs ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU. Viktigt är att individens vistelseort inte ska röjas för vårdnadshavarna jml § 14:2 SoL.

Vid misstanke om hedersproblematik kan man resonera med polisen och samverka med dem gällande anmälan och förhör. Detta är förutsatt att individen är skyddad.